

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПАРАДИГМ СУЧАСНОСТІ

У статті розглядається проблема концептуального аналізу політичних парадигм сучасного світу. Досліджуються основні принципи й механізми політичної системи, визначаються актуальні проблеми науки в динаміці сучасної соціально-політичної й культурної сфери, а також обґрунтування антропологічної вихідної інстанції в пізнанні суб'єкта як представника соціокультурного досвіду.

Ключові слова: політична парадигма, феноменологія, інтенціональність, філософія, гносеологія.

Беручи до уваги, що парадигма – це сукупність переконань, цінностей та технічних засобів, що прийняті науковим співтовариством та забезпечують існування наукової традиції, то політичні парадигми сучасності перебувають у постійному русі, отже є змінними й потребують певного аналізу. Ми в якнайлаконічніший спосіб намагались подати аналіз існуючих на сьогодні політичних парадигм.

Сучасні уявлення про відносини особи та влади, які проявляються в цілеспрямованій діяльності індивіда, сформувались під впливом двох основних напрямів соціально-політичної науки. Перший із них, що сформувався як теорія інституціонального аналізу, іде своїм корінням у класичну політичну й соціально-філософську думку. Для неї характерним є підвищений інтерес до філософських та історичних, духовно-моральних і ціннісних аспектів політичної влади й правового регулювання в їхньому співвідношенні з природою людини.

Друга концепція, що базується на принципах наукової раціональності, виглядає в основному як формально-логічна схема соціально та історично детермінованої політико-правової діяльності людей, в якій дії окремих індивідів нівельовані загальністю соціальних закономірностей. Однак самі соціальні закони ніколи не повторюються повністю як в історії окремих країн, так і в реальній історії всього людства. Щоб соціальний закон проявився у своїй предметно-практичній формі, необхідне сполучення багатьох умов, у тому числі й суб'єктивного характеру. Повсюдно в історії соціуму ми спостерігаємо багатоваріантність і нелінійний характер суспільних закономірностей, у яких роль випадків відіграє далеко не останню роль, особливо в періоди кризи або зміни політичних парадигм, або в умовах радикального реформування сфери економічного виробництва.

Найбільш плідним синтезом цих теоретичних підходів, на наш погляд, сьогодні виступає концепція самоорганізації та нелінійності, що дозволяє здійснити порівняльний аналіз механізмів співвідношення особи й державної влади в найрізноманітніших типах політичних систем і сформулювати узагальнену гіпотезу про становлення нової моделі взаємодії мікро- й макросуб'єктів влади в системах соціального рівня організації природного буття.

У даній сфері дослідження, незважаючи на те, що розглянута нами проблема не є принципово новою, існує ще дуже багато складних і невирішених питань, у тому числі й соціально-філософських, які вимагають свого аналізу й осмислення. Нові явища й тенденції, що виникають у нашому житті, далеко не завжди враховуються, а іноді односторонньо інтерпретуються в сучасній науковій і філософській літературі. У західній філософській традиції панування позитивістських і сциєнтистських концепцій також відіграло свою негативну роль відносно оцінки проблеми суб'єкта в політичній діяльності.

Влада в людському суспільстві має цілісний, інтегративний характер, внутрішньо зумовлений дією природних, генетичних, соціально-психологічних і соціокультурних факторів індивідуального й групового політичного поведіння та підконтрольний ціннісно-мотиваційним, нормативно-регулятивним та інформаційно-комунікативним механізмам формування відносин соціального домінування, політичного панування й правового підпорядкування.

Дослідження політичного поведіння людини з позицій соціоприродного тлумачення феномена влади дозволяє розглядати політику на мікрорівні її онтологічного статусу й здійснювати адекватне моделювання відносин влади й керування на основі стохастичних підходів, факторів невизначеності й нелінійності со-

ціально-політичного розвитку людської цивілізації.

Тим самим сутнісний взаємозв'язок особистості й політичної влади в гносеологічному, онтологічному й аксіологічному аспектах виникає із соціоприродного характеру людської істоти. Тому й функціонування держави являє собою розгортання її особливої інституційної природи, що зумовлена всім ходом біосоціальної еволюції на основі первісної асиметрії між окремими індивідами – суб'єктами соціально-політичної дії.

Звідси питання про роль науки в динаміці сучасної соціально-політичної й культурної сфери є одним з актуальних у сучасній філософській дискусії. Його обговорення ведеться в декількох взаємопов'язаних між собою напрямках, при цьому ключове місце займає проблема світоглядного значення науки, її функціонування як пріоритетної цінності сучасної західної цивілізації. Це зумовлено тісним об'єднанням глобальних проблем сучасного суспільного розвитку з долею наукової раціональності. Система цінностей техногенної цивілізації визначила домінуючу роль науки серед інших сфер духовного освоєння людиною світу. Наука тут перетворюється в самостійну сферу діяльності й здобуває статус основної світоглядної інстанції. Криза основ сучасної цивілізації актуалізує необхідність критичного розгляду її ціннісних пріоритетів і висунування нових орієнтирів світорозуміння соціального буття.

Досвід сучасних досліджень наукової раціональності свідчить про необхідність її аналізу в культурно-історичному й соціально-політичному контексті. Наука є лише одним із типів раціональності свідомості й має історичну розмірність. Це вимагає переорієнтації традиційної гносеологічної проблематики та включення до неї соціокультурних аспектів. Такий підхід дозволяє виявити механізми впливу наукової раціональності на соціально-політичну сферу й культуру, які багато в чому задають майбутні орієнтири людської діяльності.

Незадовільність сучасної філософії науки вимагає пошуку нових шляхів аналізу наукової раціональності. Значні методологічні й світоглядні можливості для цього полягають у феноменологічній філософії науки. Феноменологія в її різних варіантах звертається до первинного досвіду свідомості як основи будь-яких стверджень, у тому числі й наукових. Створюючи

нове вчення про суб'єктивність, вона дозволяє зрозуміти наукову раціональність як одну з форм продуктивності свідомості й виявити її теоретичне підґрунтя. У рамках феноменології та феноменологічної соціології запропоновані кілька варіантів підходів до дослідження науки, кожний із яких продуктивний для розгляду різних аспектів взаємовпливу культури й наукової раціональності. Феноменологічний аналіз процедур наукового пізнання призводить до розуміння їх фундирування особливою організацією суб'єктивності. Учення про регіональні антології, що зумовлюють розмаїття наук, дає тлумачення складності й гетерогенності навколишнього світу, об'єкти якого не можуть бути зведені до фізичної реальності. Осмислення науки крізь призму навколишнього світу відкриває шлях до вивчення її початків, що конституюють. Особливо важливим є також феноменологічний розгляд наукової раціональності як формотворчого принципу буття людини в соціально-політичному світі.

Відроджене у філософії Ф.Брентано схоластичне поняття інтенціональності характеризує предметну спрямованість свідомості [1, 2]. Саме це поняття стає центральною категорією нового розуміння суб'єктивності й дозволяє позбутися натуралістичного тлумачення об'єктів свідомості. Інтенціональний аналіз проясняє і специфічну характеристику наукової раціональності, що полягає в опредмечуванні дійсності, яка вивчається. В останні роки поняття інтенційності входить у категоріальний апарат не тільки феноменології, але й аналітичної філософії, де воно використовується при вивченні соціальної й політичної сфер.

Е.Гуссерль застосовує поняття інтенціональності для пояснення можливості існування наукової теорії [4]. Виходячи з аналізу суб'єкта науки, він намагається показати те, як суб'єктивне пізнання може давати об'єктивні результати. Розроблювані Е.Гуссерлем процедури феноменологічного методу відкривають сферу сутнісних структур чистої свідомості [3]. Останні мають логічну незалежність від конкретного різноманіття фактів свідомості й представляються з очевидністю. Незважаючи на те, що чиста свідомість існує поза світом, воно дає нам доступ до смислового змісту світу, тому що інтенціональність означає не тільки спрямованість свідомості на об'єкт, але й конституювання цього об'єкта. Для обґрунтування

об'єктивності значущих даностей свідомості Е.Гуссерль вводить поняття інтерсуб'єктивності, розробка якого приводить феноменологію до аналізу зв'язків свідомості із соціально-політичним світом.

Надалі, розвиваючи свій проект феноменології, Е.Гуссерль приходить до розгляду науки як однієї з можливих форм бачення дійсності і її значення для людини. Звертання до історико-інтенціонального дослідження науки дозволяє зафіксувати, що фундаментальні прошарки змісту наукової діяльності перебувають у донауковому життєвому світі. Останній виступає як світ очевидного, світ повсякденного й здорового глузду. Створений наукою світ ідеальних об'єктів є лише ідеалізацією речей і відносин життєвого світу. Реальність насправді є складною конструкцією, що опосередкована не тільки концептуальними передумовами теорій, але й імпліцитною суттю життєвого світу. Непрояснення власних підстав новоевропейської науки, її відрив від життєвого світу приводить до кризи не тільки самої науки, але й усієї європейської цивілізації. Феноменологія в такий спосіб дозволяє проаналізувати не тільки саму науку в історико-культурному контексті, але й пояснити багато негативних моментів, що пов'язані з функціонуванням наукової раціональності в соціальному пізнанні.

Звідси центральною ланкою в розгляді структур пізнавальної діяльності в контексті її соціальних характеристик виступає поняття розумового колективу. Завдяки йому раціональність наукового пізнання погоджується з діяльністю не тільки індивіда, а всього наукового суспільства. Залишаючись тільки в рамках логіки науки, ми змушені визнавати гіпотетичний характер об'єктивної істини, що не узгоджується з основними нормативними поняттями про науку. Соціально-етичні й гуманітарні проблеми не

є чимось зовнішнім, не таким, що сприяє пошуку істини й таким, що знаходить своє значення лише в технологічному застосуванні готового наукового знання, вони входять у тіло науки тому що цінності народжуються в самій діяльності, що соціально покращується.

Розгляд науки в соціокультурному контексті дозволяє співвіднести її епістеміологічні характеристики з метою й змістом людського буття. Відторгнення наукової раціональності від людини й негативні наслідки цього пов'язані не тільки із самою наукою, але й із відповідною системою культурних цінностей. Переосмислення суб'єкт-об'єктної структури наукової раціональності приводить до знаходження взаємозв'язку між наукою й світом людини.

Обґрунтування антропологічної вихідної інстанції в пізнанні суб'єкта як представника соціокультурного досвіду переборює трактування незалежності істини від людини й мети її діяльності. Раціональність у такому разі припускає не тільки пізнання істинності, але й організацію діяльності з досягнення мети. Тут головне – відповідність цілей діяльності ціннісним установкам кожної епохи й загальнолюдських цінностей. У цьому й полягає суть духовної зумовленості соціально-політичних процесів.

1. Брентано Ф. Избранные работы. – М.: Дом интеллектуальной книги, РФО, 1996.
2. Брентано Ф. О происхождении нравственного познания / Лаб. метафиз. исслед. при филос. фак. – С.-Пб., 2000.
3. Гуссерль Е. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1999.
4. Гуссерль Е. Собрание сочинений. – М., 2001. – Т.3. – Ч.1. Логические исследования. Исследования по феноменологии и теории познания.

A.PAVLENKO

CONCEPTUAL ANALYSIS OF MODERN POLITICAL PARADIGM

Noting, that paradigm it is the aggregate of persuasions, values and hard wares, that are accepted by a scientific concord and provided existence of scientific tradition. Political paradigm, and especially political paradigms of contemporaneity, are found in permanent motion, consequently are variables and need the certain analysis. We, in as the most laconic method, tried to gave the analysis, paradigms for today existing, political paradigm.

Key words: political paradigm, phenomenology, intentional, philosophy, gnoseology.